

CLOTILDE BEYLOUNEH

Aveți un copil precoc?

Traducere de Maria-Catrina Perianu

Teora

Titlul: Aveți un copil precoce?

Pentru informații generale despre Editura Teora –
cărți, librării, distribuitori, oferte speciale, promoții,
adrese de e-mail etc. – vă invităm să vizitați www.teora.ro.

Librăria „Teora – Cartea prin poștă“:
Website: www.teora.ro
CP 79-30, cod 024380, București, Romania

Editura Teora SRL,
Calea Moșilor nr. 211, sector 2, cod 020863,
București, Romania
Tel.: 021 – 619.30.04
Fax: 021 – 210.38.28
Președinte: Teodor Răducanu

Copyright © 2011 Teora
Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin editurii Teora.
Reproducerea integrală sau parțială a textului sau a ilustrațiilor din
această carte este interzisă fără acordul prealabil scris al editurii.

Votre enfant est-il precoce?
Copyright © 2005, Marabout (Hachette Livre)

Design copertă: Gheorghe Popescu

NOT 8998 FAM AVETI UN COPIL PRECOCE?
ISBN 10: 973-20-1089-4
ISBN 13: 978-973-20-1089-1

Printed in Romania

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BEYLOUNEH, CLOTILDE

Aveți un copil precoce? / Clotilde Beylouneh ; trad.:
Maria-Catrina Perianu. - București : Teora, 2010
ISBN 978-973-20-1089-1

I. Perianu, Maria-Catrina (trad.)

159.922.7

*„Ce calități avem fără să ne fi născut cu ele? Și,
dacă le avem din naștere, de ce vrem să ne mân-
drim cu ele? Cercetând însă atent harurile primite
de la Dumnezeu, vom deveni smeriți; căci
cunoașterea zămislește recunoștință.“*

FRANÇOIS DE SALES

În amintirea tatălui meu, profesor de istorie, Director al Școlii Saint-Sulpice (Paris), Președintele Comitetului Interdiocezan al Învățământului Catolic, spirit creativ și fondator, în cadrul liceului său, al cursurilor serale în domeniul învățământului economic și artistic.

Credea cu adevărat că pedagogia constă în descoperirea potențialului fiecăruia și în imaginarea de modalități diverse pentru ca acesta să fie exprimat.

Colegilor mei, psihologi sau cadre didactice, care m-au ajutat să descopăr psihologia educației.

Tuturor „micilor supradotați”, „viitorilor copii precoci”, acum la grădiniță, „foștilor copii precoci”, acum la liceu, și familiilor acestora, care mi-au făcut onoarea de a-mi acorda încrederea lor și pe care sper că nu-i voi dezamăgi niciodată.

CUPRINS

INTRODUCERE.....	1
1 – NOȚIUNI-CHEIE	5
Bun venit pe Planeta Copiilor Precoci	6
Geneza ideii de copil precoci.....	6
Terminologie: copii supradotați, talentați, cu potențial înalt, precoci	7
IQ-ul în toate ipostazele sale.....	11
Ce este IQ-ul și cum se calculează?	11
Justificarea IQ-ului	13
Când IQ-ul ne vorbește despre viitor.	15
Ce influențează pe termen lung IQ-ul?	18
Putem avea încredere în IQ?	25
2 – CE ÎNSEAMNĂ UN COPIL PRECOCE?	27
Inteligența copilului precoci	29
Inteligența: la baza definiției copilului precoci.....	29
Principiile IQ-ului modern	30
Anormalitatea copilului supradotat	39
Copilul precoci, după abordarea lui Jean Piaget.	42
Marile principii ale teoriei lui Piaget	42
Copilul precoci din punctul de vedere al lui Piaget	46

3 – UN CREIER DIFERIT?	51
Neuropsihologia	53
Somnul copilului precoce	53
Hiperactivitatea	55
Dislexia	65
Eterogenitatea	66
Performanțele intelectuale	71
Copii cu capacități excepționale	71
Memoria	79
Rapiditatea	83
Creativitatea: o caracteristică a copilului supradotat?	84
4 – DESCOPERIREA PERSONALITĂȚII COPILULUI PRECOCE	87
Supradotare și fragilitate psihică	89
Tulburările mintale	90
Depresia	90
Întrebările existențiale	96
Investiția în inteligență	98
O personalitate diferită	100
Cum anume poate fi legată inteligența de personalitate?	100
Frigul și căldura emoțiilor	102
Simțul dreptății: copilul supradotat este gata să apere o cauză cu ardoare	108
5 – TREI ETAPE ALE CONȘTIENTIZĂRII PRECOCITĂȚII COPILULUI	117
Identificarea copilului supradotat	119
Anturajul	119
Criterii de precocitate	120

Ce teste să utilizăm?	125
„Copilul meu este precoce?”	127
Să explicăm copilului	129
Copilul este precoce: trebuie să-i spunem?... ..	129
Să înțelegem copilul	131
Discuția cu cadrele didactice	135
Conduceți discuția	136
Cum gândește profesorul: cum să îl înțelegem mai bine	138
6 – COPILUL PRECOCE ȘI ȘCOALA	149
Copilul precoce în relațiile cu ceilalți	151
Liderul respins	161
Efectul Pygmalion	164
Despre puterea efectelor de așteptare asupra elevilor	173
Viitorul: inițiativele școlii	176
Accelerarea: saltul de clasă	176
Regruparea: clase de copii precoce	185
Rolul psihologului în recunoașterea precocității	192
Detectarea și bilanțul	192
Alegerea soluțiilor	195
Rolul adulților	197
CONCLUZII	203
BIBLIOGRAFIE	205

NOȚIUNI-CHEIE

Această lucrare dorește să vă fie ghid pentru a înțelege viața copiilor care sunt încadrați, conform unor norme statistice, drept copii precoci. Pentru a arăta ce este un copil precoc ar trebui mai întâi să definim inteligența și coeficientul intelectual (IQ). Inteligența este studiată de neurologi, dar și de mistici. Este înăscută și face parte dintre caracteristicile rasei umane. Totuși, se dobândește progresiv în timpul creșterii, în funcție de mediu; în plus, nu există două persoane care să fie identice din punctul de vedere al inteligenței.

Pentru a ajuta cititorul să avanseze cu pași mai siguri pe Planeta Copiilor Precoci, să analizăm câteva noțiuni-cheie.

BUN VENIT PE PLANETA COPILOR PRECOCE

Geneza ideii de copil precoce

Prezența oamenilor de excepție nu a așteptat lumea noastră contemporană. Ei par să fi apărut odată cu civilizația. Homer sau Platon, Moise sau Buddha, Arhimede sau Thales figurează printre marii oameni care au marcat umanitatea, traversând secolele. Fie că îi numim „genii, supradotați, precursori, miracole“ sau altcumva, le recunoaștem capacitățile excepționale și faptul că au fost prolifici.

În momentul când civilizația din care au făcut parte a avut mijloacele să depună mărturie despre ei, istoria, ca și omul de rând, le-a atestat prezența. În plus, preocuparea pentru ei datează de la Platon, el însuși geniu, care a conceput un proiect de detec-tare a copiilor supradotați, viitori conducători ai Republicii. În Occident, Sfântul Pavel, Leonardo da Vinci, Kant, Victor Hugo ne-au lăsat despre acest subiect reflecții care sunt și astăzi actuale.

Științele umane au evoluat. Inteligența a devenit unul din-tre obiectele principale de studiu ale psihologiei moderne, ști-ință în dezvoltare.

Copilul ca subiect de studiu

Preocuparea psihologilor pentru copil se face simțită din ce în ce mai pregnant de-a lungul secolului XX: pe de o parte, prin măsurătorile făcute în mediul școlar (IQ), iar pe de altă parte, prin lucrările psihologului Jean Piaget, care descriu evoluția inteligenței umane din primele zile de viață până la adolescență.

Freud a demonstrat că tulburările mintale își au originea în prima copilărie. Succesorii săi au studiat cu precădere copiii: Anna Freud, Mélanie Klein și atâția alții (Winnicott, De Ajuriaguerra) au arătat că psihanaliza ar putea fi eficientă în

mod direct la copil, iar intervenția psihanalizei la vârste fragede ar permite evitarea unor tulburări psihologice ulterioare.

Civilizația occidentală acordă o importanță primordială copiilor. Creșterea numărului de divorțuri și de nașteri de copii în afara căsniciei aduce în prim-plan copilul. Adultul se regăsește într-adevăr din ce în ce mai des fie singur cu copilul/copiii săi, fie însoțit de către un alt adult, care, nefiind tatăl sau mama copilului, nu are fundamentată de la început o autoritate asupra acestuia. Autoritatea părintelui este mai slabă în ochii copilului, pentru care fragilitatea celulei familiale mărește dorința lui de a se impune. În același timp, părinții, care se consideră vinovați că l-au făcut să suporte această izolare de celălalt părinte, doresc să se afle mai mult în dialog cu copilul, să îl asculte și să îi fie alături.

Terminologie: copii supradotați, talentați, cu potențial înalt, precoce

Copilul-minune

Copilul-minune are particularitatea de a atrage atenția asupra lui datorită unei capacități intelectuale excepționale, așa cum este cazul „calculatoarelor-minune“ pe care le-a studiat Alfred Binet, creatorul primului test de inteligență. Se știe că a fi înzestrat cu capacități precoce pentru matematică semnifică supradotarea intelectuală. Cu toate acestea, Rémi Chauvin demonstrează cu ajutorul a numeroase exemple că multe dintre „calculatoarele-minune“ umane erau absolut ignorante sau chiar într-un stadiu de debilitate mintală!

Geniul

La începutul secolului XX, geniul își disputa locul cu copilul-minune. Lewis Terman, autorul celui mai mare studiu efectuat asupra acestei populații de excepție, i-a acordat întreaga sa atenție începând cu anul 1906. Sub această denumire,

care implică faptul că persoana studiată aduce – sau trebuie să aducă, atunci când este vorba despre un copil – o contribuție inestimabilă pentru umanitate, Lewis Terman a studiat pur și simplu copiii cu un IQ crescut.

Subiecții supradotați

Deși subiectul supradotat este înzestrat cu o anumită capacitate, el nu este considerat ca având o relație mai strânsă cu vreo forță a naturii de la care primește inspirație (precum geniul) și nici ca demonstrându-și potențialul prin realizări excepționale (spre deosebire de ceea ce se pretinde de la geniu sau de la copilul-minune).

Copiii talentați

Acest termen nu este foarte diferit de cel de «supradotat», în măsura în care pare să facă referire la o aptitudine primită «de la Dumnezeu».

Anumiți psihologi contemporani utilizează termenul de *copil talentat*. Pentru unii, acest termen este aproape echivalent cu cel de „supradotat”. Pentru alții, copilul talentat este cel care dispune de un har într-un domeniu precis (cum ar fi muzica).

Copiii cu potențial înalt

Această expresie este cu siguranță cea care dă naștere celor mai puține controverse. La ora actuală, este folosită din ce în ce mai mult (un potențial nu se realizează în mod obligatoriu) și rămâne neutră în privința provenienței acestui potențial, spre deosebire de termenii precedenți (*copil-minune*, *geniu*, *supradotat*, *talentat*).

Copiii precoci

Paul Merchat și Jean-Charles Terrassier fondatori ai unor asociații dedicate copiilor supradotați din Franța au folosit termenul de *copil precoce* în loc de *copil supradotat*. Acest termen

semnifică și corelația strânsă care există între vârsta mintală și IQ, adică între saltul precoce la stadii superioare de inteligență și accesul la raționament de înaltă calitate, ceea ce duce la performanțe crescute înregistrate la testele de inteligență.

Din momentul în care se atestă stabilitatea IQ-ului, măsura inteligenței poate să apară ca definitivă, ceea ce poate determina veritabile frământări. Dacă termenul de *copil precoce* evită această problemă, el aduce în schimb în discuție alte aspecte.

Jean-Charles Terrassier a scris că „un copil supradotat este caracterizat în principal prin marea precocitate a dezvoltării sale intelectuale”. Prin această frază, deseori reluată, precocitatea constatată direct devine punctul forte al definirii supradotării, când de fapt aceasta nu reprezintă decât o caracteristică. În ceea ce îl privește pe Paul Merchat, el nu definește copilul precoce decât prin poziția sa pe curba lui Gauss, adică pe curba de distribuție a IQ-urilor. În acest caz, nu mai este vorba despre definire, ci despre recunoașterea confuziei care predomină în relațiile între coeficientul intelectual și vârsta mintală¹ încă de la adoptarea acestor termeni.

În rest, alți autori se declară împotriva utilizării termenului de *copil precoce*. Astfel, psihologul Jeanne Siaud-Facchin scrie: „Copilul supradotat nu este caracterizat prin faptul că se află în fruntea celorlalți, ci tocmai prin faptul că are anumite particularități ale intelectului”.

Ce să alegem din toată această terminologie?

La ora actuală, termenii care se regăsesc în literatura dedicată acestui subiect sunt următorii:

■ <i>copil precoce</i>	■ <i>copil cu IQ crescut</i>
■ <i>copil cu potențial înalt</i>	■ <i>copil supradotat</i>

¹ Vârsta căreia îi corespund performanțele măsurate la un copil, oricare ar fi vârsta lui reală.

Putem prefera un termen sau altul în funcție de curentul de gândire în care ne înscriem; în ceea ce mă privește, voi evita în această lucrare să privilegiez un termen în defavoarea altuia. Două motive stau la baza acestei atitudini.

Mai întâi, trebuie să recunoaștem că termenii utilizați desemnează în realitate aceeași populație, detectată invariabil prin IQ. Limitele sunt într-adevăr destul de arbitrare și nu constituie decât repere.

Cel de-al doilea motiv al refuzului meu de a adopta un termen excluzându-i pe ceilalți constă în faptul că această lucrare se adresează persoanelor care se pregătesc să exploreze lumea copiilor supradotați fără a avea cunoștințe de specialitate. În investigațiile lor, aceste persoane ar putea întâlni întâmplător unul sau altul dintre termenii menționați mai sus. De aceea, nu aș vrea să le limitez demersurile, și asta mai ales având în vedere deosebirile dintre termeni, care sunt pur artificiale, firește, în măsura în care aceste deosebiri nu presupun metode de abordare diferite.

În aceste pagini voi face referiri la diverși autori care folosesc unul sau altul dintre termeni. În măsura posibilului, voi utiliza atunci termenul întrebuițat de autor, chiar dacă este discutabil, având în vedere faptul că este vorba despre aceeași populație.

Oricare ar fi nuanțele definițiilor date diferiților termeni (*copil-minune, geniu, supradotat, precoce* etc.), toți autorii sunt de acord în a stabili IQ-ul drept criteriu indispensabil (suficient sau nu) pentru depistarea acestor copii.

IQ-UL ÎN TOATE IPOSTAZELE SALE

Coeficientul intelectual (IQ) nu are nimic de-a face cu magia și nu este nici opera vreunui iluzionist.

Ce este IQ-ul și cum se calculează?

Inteligența este analizată indirect, cu ajutorul unor teste ale căror întrebări sunt alese în funcție de teoria la care autorul se raportează. Odată obținute rezultatele pe un număr mare de subiecți, se efectuează analiza factorială. Aceasta, la rândul ei, se raportează atât la orientarea teoretică a autorului, cât și la criteriile statistice. În paralel, sunt construite tabele de etalonare, care permit ca rezultatele fiecăruia să se situeze pe curba lui Gauss.

Testele de inteligență, în pofida calităților psihometrice² optime, nu permit delimitarea perfectă a inteligenței: o parte ireductibilă la statistici va exista întotdeauna, după cum nici o definiție a inteligenței nu se regăsește exact în dimensiunile măsurate prin teste. Pentru a exprima această distincție, psihologii recurg în consecință la termenul de *eficiență intelectuală*, o modalitate mai prudentă, mai modestă, dar și mai realistă, mai încrezătoare în om – în omul pe care nici un test nu va ști vreodată să îl reducă la o cifră. Eficiența intelectuală se măsoară prin rezultatele obținute de un subiect la un test de inteligență. Altfel spus, este vorba despre ceea ce un subiect este capabil să transmită din aptitudinile sale intelectuale prin intermediul unui test.

Calculul IQ-ului

IQ-ul este un cod. Principalul său avantaj constă deci în a fi o măsură universal înțeleasă. Psihologul face referire zilnic la el, pen-

² Psihometria reprezintă măsurarea fenomenelor psihologice, în particular cu ajutorul testelor. Calitățile psihometrice ale testelor sunt cele care asigură caracterul științific: fidelitate, sensibilitate, validitate.

tru a vorbi cu psihiatrii, cu cadrele didactice etc. Cel de-al doilea avantaj constă în faptul că permite efectuarea de studii statistice. Putem astfel, printr-o modalitate înțeleasă de către toți cercetătorii, să stabilim corelații între IQ și alte însușiri – ceea ce este foarte important pentru evaluarea eficienței programelor pedagogice.

În practică, IQ-ul este aproape întotdeauna calculat plecând de la unul dintre testele lui Wechsler (WPPSI, WISC, WAIS). Este vorba despre o testare individuală care durează între o oră și o oră și jumătate. Cele 11 probe, denumite „subteste”, sunt repartizate pe două scări:

- scara verbală (6 subteste) corespunde transmiterii de cunoștințe prin limbaj;
- scara non-verbală corespunde transmiterii de cunoștințe prin mănuierea de materiale (cuburi, planșe etc.).

Examinatorul se conformează unor reguli foarte stricte și lasă foarte puțin loc inventivității. Astfel, la fiecare subtest, itemurile sunt numerotate și prezentate în ordinea dificultății. În general, examinatorul trebuie să se oprească la capătul câtorva eșecuri (2 până la 5, în funcție de subtest³).

Apoi, psihologul corectează testele contabilizând răspunsurile de la fiecare subtest și, raportându-se la un tabel de etalonare pe vârste, obține IQ-ul verbal, IQ-ul non-verbal, IQ-ul total.

Psihologul se concentrează apoi pe interpretarea rezultatelor. Pe lângă IQ, el analizează ansamblul datelor culese – inclusiv atitudinea subiectului și rezultatele celorlalte probe – raportate la întrebările adresate subiectului.

Analiza cantitativă și calitativă a testelor lui Wechsler fiind în același timp remarcabilă, dar și incompletă, pot fi propuse și alte teste specifice pentru a aprofunda un element pe care testul lui

³ De exemplu, în subtestul „Vocabular”, i se cere copilului să definească niște cuvinte din ce în ce mai dificile: *camion, insulă, nomad, spiritual*. La capătul a 4 eșecuri (definiții greșite sau „nu știu”), subtestul se încheie.

Wechsler îl evidențiasse. De exemplu, dacă observăm o scădere în cadrul testelor de memorie, este recomandabil să explorăm următorul aspect: despre ce tip de memorie este vorba?

Trebuie să știm că recurgera la testele lui Wechsler (relativ lungi și care nu se efectuează decât individual) este justificată prin posibilitatea unei analize calitative. Există și teste mai rapide, în versiune colectivă, care permit obținerea unei clasificări valide. Acestea sunt folosite, de exemplu, în cazul recrutării pentru exercitarea de funcții publice. Putem, de asemenea, să le utilizăm la cercetare în laborator. Totuși, ar fi trist să recurgem la testele colective din perspectivă individuală, care necesită o analiză mult mai fină și mai detaliată. În plus, s-ar părea că testele colective sunt mai puțin relevante decât testele individuale pentru detectarea supradotării intelectuale.

De asemenea, măsurarea IQ-ului se înscrie într-un demers psihologic de ansamblu. Psihologul nu ar putea reduce o investigație la o unică măsurare a eficienței intelectuale, fie ea reprezentată și de teste atât de complexe cum sunt cele din seria lui Wechsler. Date fiind mizele complexe pe care le presupun cerințele unui bilanț psihologic, este necesar ca acest bilanț să includă și teste de personalitate și un interviu.

Justificarea IQ-ului

Dacă v-ați măsurat IQ-ul, sunt șanse mari să îl găsiți identic în orice alt moment al vieții dumneavoastră, adică să fie situat în aceeași „zonă”; același lucru este valabil și pentru legătura dintre IQ-ul părinților și cel al copiilor. Însă aceste „șanse” nu sunt decât previziuni statistice: un mare număr de evenimente pot interveni și determina variația IQ-ului, după cum vom vedea în continuare. Testele de inteligență figurează printre instrumentele psihologice cel mai bine validate – acest lucru a împus utilizarea lor pe scară largă.

Putem compara IQ-urile?

Ar fi exagerat să comparăm IQ-urile, și iată de ce.

Există IQ-uri diferite. Într-adevăr, repartiția statistică nu este aceeași de la un test la altul. La ora actuală, IQ-ul de tip Wechsler, cel care se distribuie pe curba lui Gauss, este mai des utilizat, în special la seria de teste al căror autor este Wechsler (WISC, WPPSI, WAIS). Prin definiție, un astfel de IQ trebuie să se oprească la 160. Totuși, se poate întâmpla să apară un IQ de 170 sau de 180. Acest lucru este posibil dacă testul utilizat folosește un alt tip de IQ: cel de tip Stern.

Nu putem compara IQ-urile dacă efectuarea testelor nu a avut loc în aceeași epocă, deoarece oamenii sunt din ce în ce mai inteligenți. Scorurile la testele de inteligență cresc cu aproximativ o abatere standard la fiecare 20 de ani. Calculul IQ-ului necesită deci recurgerea la tabele de etalonare și aceste tabele sunt revăzute periodic.

Pe lângă faptul că inteligența se dezvoltă odată cu generațiile, la același individ inteligența se dezvoltă începând de la naștere până la vârsta adultă, iar apoi majoritatea parametrilor specifici inteligenței se diminuează odată cu vârsta.

În virtutea dezvoltării inteligenței odată cu generațiile și a involuției sale cu vârsta, dat fiind faptul că IQ-ul constă în evaluarea aptitudinilor intelectuale ale unei persoane în funcție de clasa de vârstă și de epoca în care se situează, este practic imposibil să spunem dacă o persoană este mai inteligentă decât alta.

IQ-ul nu este decât o notă totală. Chiar și în cazul unei echivalențe exacte a IQ-urilor, comparația este abuzivă. Într-adevăr, chiar dacă două persoane de aceeași vârstă ar obține același IQ, acest scor nu ar fi obținut prin procese mintale similare.

Când IQ-ul ne vorbește despre viitor

Funcția de anticipare a IQ-ului exprimă legătura dintre randamentul subiectului la test și comportamentul acestuia într-o situație de viață reală, pentru care se presupune că acel test ar avea o valoare de anticipare.

Trebuie, bineînțeles, să convenim asupra denumirii pe care îl dăm lucrului pe care îl măsurăm. De exemplu, știm că testele de inteligență sunt corelate cu reușita școlară. Dar fiecare este liber să considere că profesorii prețuiesc altceva decât inteligența: naivitatea, supunerea...

Este necesar, de asemenea, să distingem între aptitudine, capacitate, performanță:

- **Aptitudinea** poate fi considerată ca o dispoziție naturală, înăscută, ereditară, anterioară unui exemplu, unei învățări sau unei educații.
- **Capacitatea** este un potențial actual ce condiționează o reușită pe care o vom putea aprecia și măsura direct, depinde de factori cum ar fi educația sau mediul socio-cultural și asigură realizarea unei performanțe.
- **Performanța** depinde de aptitudinea care va permite realizarea sa, capacitatea fiind cea care asigură această realizare.

Trebuie știut că testele nu măsoară inteligența însăși, ci numai performanța. Din această performanță putem să deducem capacitatea, care demonstrează prezența aptitudinii.

Astfel, putem fi mai buni (adică să avem aptitudini mai bune) decât arătăm în viața profesională sau școlară sau chiar într-un test psihologic. În rest, se întâmplă adesea ca testele psihologice de inteligență să detecteze un potențial care nu a fost actualizat prin cerințe cotidiene, în special în cazul copiilor supradotați care au trecut neobservați în context școlar; astfel